

Педагогічні науки

УДК 376.64

Болотна Анна Володимирівна

*аспірант кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка*

Болотная Анна Владимировна

*аспирант кафедры социальной педагогики и социальной работы
Института человека Киевского университета имени Бориса Гринченко*

Bolotna Anna

*Postgraduate Student of the
Chairs of Social Education and Social Work
Institute of Human Sciences of Borys Grinchenko Kyiv University*

**ЕЛЕМЕНТИ КОНЦЕПЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО
СУПРОВОДУ СІМЕЙ, ЩО ВИХОВУЮТЬ НЕПОВНОЛІТНІХ, ЯКІ
ПЕРЕБУВАЮТЬ У КОНФЛІКТІ ІЗ ЗАКОНОМ
ЭЛЕМЕНТЫ КОНЦЕПЦИИ СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОГО
СОПРОВОЖДЕНИЯ СЕМЕЙ, ВОСПИТЫВАЮЩИХ
НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ, НАХОДЯЩИХСЯ В КОНФЛИКТЕ С
ЗАКОНОМ
THE CONCEPTION'S ELEMENTS OF SOCIAL AND PEDAGOGICAL
SUPPORT FOR FAMILIES RAISING MINORS WHO ARE IN
CONFLICT WITH THE LAW**

***Анотація.** У статті розкрито сутність та необхідність соціально-педагогічного супроводу сімей, що виховують неповнолітніх, які перебувають у конфлікті із законом. Обґрунтовано основні елементи та їх сутність відповідної концепції.*

***Ключові слова:** соціальна робота, соціально-педагогічний супровід,*

педагогіка, сім'я, неповнолітній, супровід

Аннотация. В статье раскрыта сущность и необходимость социально-педагогического сопровождения семей, воспитывающих несовершеннолетних, находящихся в конфликте с законом. Обоснованы основные элементы и их сущность соответствующей концепции.

Ключевые слова: социальная работа, социально-педагогическое сопровождение, педагогика, семья, несовершеннолетний, сопровождение

Summary. The article reveals the essence and necessity of social and pedagogical support of families raising minors who are in conflict with the law. The basic elements and their essence of the corresponding concept are substantiated.

Key words: social work, social-pedagogical support pedagogy, family, juvenile, accompaniment.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство живе в епоху вільного інформаційного доступу, демократії та вільного самовираження. Нажаль, час вказує на ту обставину, що в прагненні до найбільш повного самовираження та самоствердження сучасні підлітки все частіше переступають ту межу, що відділяє їх від нормального соціального середовища та спричиняє проблеми із законом. Основна мета сучасних педагогів та соціальних працівників має полягати у розробці максимально збалансованого алгоритму співпраці із сім'ями, котрі виховують дітей, які перебувають у конфлікті із законом.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сьогоднішній день окресленій проблематиці звернено увагу наступних представників: психологів – Н. Малиш, Н. Максименко, О. Павлик, М. Бітянов, В. Мухіна; соціальних працівників Т. Чуреков, В. Горянїна, О. Козакова, Л. Шипїцина та інших спеціалістів. У працях перелічених науковців здебільшого

висвітлено: психологічні умови формування агресії у підлітків, що призводить до конфліктів із законом; обґрунтування необхідності тристороннього діалогу «соціальний педагог (психолог)-підліток- сімейне оточення підлітка»; зарубіжний досвід соціально-психологічного супроводу «проблемних» підлітків, тощо. Однак, сучасні умови вимагають інноваційного коригування алгоритму співпраці соціальних робітників, психологів та педагогів із сім'ями, що виховують неповнолітніх, які перебувають у конфлікті із законом, саме це й обумовило актуальність даного дослідження.

Метою статті є узагальнення здобутих наукових розробок в області соціально-педагогічного супроводу сімей, що виховують неповнолітніх, які перебувають у конфлікті із законом, їх осучаснення у вигляді основних елементів концепції.

Виклад основного матеріалу. Вважається, що основу сучасного суспільства становить така соціальна одиниця – як сім'я. Саме у сім'ї відбувається формування базових навичок, ставлення до інших членів суспільства, формування особистих якостей та моральності. І коли у дітей розпочинаються проблеми із законом, на нашу думку, активна робота представників соціально-психологічного та психолого-педагогічного супроводу має розпочинатися, перш за все, на рівні сім'ї.

Специфіка сучасного сімейного виховання дитини передбачає, перш за все, достатню готовність батьків до повноцінного сімейного життя та виховної діяльності. Однак сьогодні в Україні абсолютно відсутня система підготовки молодих пар до сімейного життя та належного виконання батьківських обов'язків [1, с. 4-5].

На основі динамічного зниження виховного потенціалу сім'ї та прирівняних до неї членів суспільства (опікунів, родичів, сусідів) відзначається переважання в складі морально-особистісних якостей підлітків культу матеріального блага, сили, агресії, що негативно

відображається на формуванні особистості неповнолітнього.

На розв'язання утворених соціально-педагогічних проблем спрямовані численні нормативно-правові акти та методичні розробки. Однак, найбільш визначною, на наш погляд, в контексті даної проблематики є роль соціально-педагогічного супроводу.

Варто зазначити, що соціально-педагогічний супровід в нашій державі почав формуватися у 1998 році на основі проведення соціально-педагогічного експерименту щодо підтримки прийомної сім'ї. Поступово дана технологія почала трансформуватися та активно запроваджуватися спеціалістами й в інші галузі та напрямки соціально-педагогічного супроводу [2, с. 74-78].

На сьогоднішній день даний термін здобув власне визнання та належну нормативно-правову основу, у відповідності до якої соціально-педагогічний супровід – це вид взаємозв'язку соціальної та педагогічної корекційної роботи, котра спрямована на опіку, допомогу та патронаж підлітків, котрі перебувають у складних життєвих ситуаціях з метою їх реабілітації та збереження соціального статусу.

На нашу думку, першочергову основу концепції соціально-педагогічного супроводу сімей, що виховують неповнолітніх, які перебувають у конфлікті із законом є чітке формування категоріального апарату (сутності основних понять, мети, завдань та цілей) та встановлення послідовності пріоритетної постановки елементів, котрі в майбутньому стануть основою відповідної технології.

Отже, розпочнемо з першої частини, узагальнимо її сутність у вигляді таблиці 1.

Таблиця 1

Характеристика категоріального апарату концепції соціально-педагогічного супроводу сімей, що виховують неповнолітніх, які перебувають у конфлікті із законом

№ з/п	Поняття	Характеристика
1	Соціально-педагогічний супровід сімей, що виховують неповнолітніх, які перебувають у конфлікті із законом	Це активний процес, що містить комплекс послідовних та цілеспрямованих психологічних та педагогічних дій, що сприяють соціальній адаптації, внутрішній гармонізації та саморозвитку підлітка, котрий потрапив у складну життєву ситуацію Відносно членів сім'ї підлітка – це розробка засобів та заходів психологічної та педагогічної підтримки та взаємодії у процесі організації комунікації та виховання підлітка на сімейному та соціальному рівнях
2	Суб'єкти	А) Батьки, усиновителі, родичі Б) Спеціалісти, які у відповідності до посадових інструкцій та приписів здійснюють спеціалізовану та цілеспрямовану діяльність (соціальні педагоги, класні керівники, психологи, вихователі, шкільні психологи, працівники соціально-педагогічних центрів; В) Волонтери, котрі реалізують функцію соціально-психологічного супроводу певної категорії осіб
3	Мета	Встановлення (відновлення) ціннісного, психологічного та емоційного взаємозв'язку неповнолітнього в соціальному оточенні за допомогою членів сім'ї, психологів та педагогів.
4	Завдання	1. Формування соціальної компетентності – здобуття навичок активного, цілеспрямованого та доброзичливого спілкування; компромісної комунікації, тощо через соціальне навчання 2. Виховання комплексу якостей, необхідних неповнолітньому для взаємодії з навколишнім соціальним середовищем – соціальна адаптація, соціальна активність та соціальна автономність 3. Сприяння у подоланні особистісних соціальних проблем, що виникають у неповнолітнього з іншими представниками соціуму – реалізується через соціально-педагогічний супровід
5	Цілі	1. Адаптаційні – передбачають створення сприятливих умов для максимальної адаптації неповнолітнього до сучасних соціальних умов 2. Комунікативні – передбачають формування та розвиток комунікативних навичок в організації налагодження зв'язку з іншими членами суспільства 3. Організаційні – сприяння активному контакту та посіданню належного суспільно місця в навчально-виховній та сімейній діяльності

Важливо розуміти, що саме правильно сформовані характеристики категоріального апарату соціально-педагогічного супроводу сімей, що виховують неповнолітніх, які перебувають у конфлікті із законом є однією з фундаментальних основ позитивного результату у роботі з такими сім'ями та неповнолітніми в цілому.

Що ж до послідовності пріоритетної постановки елементів соціально-педагогічного супроводу сімей, що виховують неповнолітніх, які перебувають у конфлікті із законом, на нашу думку, він має базуватися на наступній послідовності:

1. Налагодження компромісного контакту;
2. Діагностика (виявлення проблематики);
3. Консультування.

Налагодження компромісного контакту передбачає формування належних умов щодо встановлення довірчих стосунків між підлітками, що перебувають у складних життєвих обставинах (в т.ч. й членів їхніх сімей) та соціальними робітниками, психологами та педагогами. В контексті зазначеного мається на увазі [4]:

- формування належного нормативно-правового поля;
- створення сприятливого та доступного інформаційного поля (поширення інформації про центри соціального супроводу та патронажу, психологічного та юридичного консультування, тощо);
- формування варіантів методологічної підтримки зазначених суб'єктів та об'єктів соціально-педагогічного супроводу;
- створення центру кураторства;
- організація анонімного он-лан консультування;
- ведення статистики та оцінка ефективності вживаних заходів;
- інформування суспільства про позитивний досвід проведеної роботи по соціально-психологічному супроводу.

На етапі діагностики варто:

- Зібрати загальні дані про дитину-підлітка;
- Дослідити стан здоров'я, особливості фізичного розвитку та порушень;
- Дослідження внутрішньої цілеспрямованості особистості (дружня, усвідомлена, егоїстична, відкрита, замкнена, мрії, особисті цінності);
- Діагностика емоційно-вольової сфери особистості підлітка (спостереження за реакцією підлітка на педагогічну дію; стан розвитку емоцій, вольові особливості);
- Діагностика особливостей характеру (встановлення позитивних та негативних проявів у відношенні до оточуючих, навчального процесу, тощо);
- Діагностика міжособистісних взаємин [3]:
 - а) в сімейному колі (характеристика сім'ї за матеріальним забезпеченням, виховним потенціалом, особливостями взаємовідносин з дорослими членами сім'ї);
 - б) в шкільному просторі (загальна характеристика навчального колективу, визначення соціального статусу учня, встановлення соціальної приналежності в колективі: лідер, рівноправний член, вигнанець);
 - в) встановлення ставлення до навчальної діяльності (визначення причин неуспішності, байдужість, низький рівень мислинєвих процесів, прогули навчального процесу);
 - г) встановлення ставлення до трудового процесу (активна чи пасивна участь у домашніх справах: прибирання в помешканні та на прибудинковій території, придбання продуктів в магазині, робота на городі).
- Діагностики причин відхилень у соціальній поведінці підлітка:
 - а) відхилення від прийнятої норми через порушення у фізіологічному та психологічному здоров'ї;

- б) порушення у міжособистісній сфері (ізоляція в навчальному колективі, відчужений у сім'ї, тощо);
- в) непрофесійна робота педагогів та психологів (застосування авторитарного стилю по відношенню до дитини; відсутність належно підходу з урахуванням індивідуальних особливостей дитини; конфліктні стосунки у сім'ї);
- г) помилкове сімейне виховання (некомпетентність батьків в елементарному психолого-педагогічному просторі, міжособисті конфлікти між батьками).

Здійснюючи практичну реалізацію вище зазначених елементів варто через наступні форми:

- індивідуальної консультації – надання соціально-педагогічної допомоги неповнолітнім, з ціллю їхньої реабілітації відповідно до особистих потреб;
- соціальне навчання – активна форма соціально-педагогічної реабілітації неповнолітніх, що мають проблеми із законом, у різних державних та приватних освітніх закладах, пов'язаних із отриманням певного роду соціальних освітніх послуг;
- специфічні професійні юридичні, психологічні, соціальні послуги по вирішенню найрізноманітніших індивідуальних проблем неповнолітніх, що мають проблеми із законом;
- професійне консультування з ціллю окреслення пріоритетних напрямків виходу з проблемної ситуації в якій перебуває неповнолітній, що має проблеми із законом;
- державна підтримка неповнолітніх у досягненні цілей після процесу соціально-педагогічної реабілітації.

Впровадження зазначених елементів вимагає дотримання наступного ряду умов [5]:

- формування сприятливого психолого-педагогічного клімату для

досліджуваної сукупності об'єктів та суб'єктів, котре б спонукало до взаємної довіри та взаємодії;

- підвищення мотивації до подальшої соціалізації, навчальної діяльності;
- практичне використання в процесі соціально-психологічного супроводу інноваційних методик та технік.

Ми розділяємо думку Алексєєнко Т., котра у своїй праці зазначає, що практичне запровадження усього вище зазначеного неможливе без [1, с. 6]:

- Створення спеціалізованих органів соціально-педагогічного управління через представництва фахівців та громадськості з детальним описом їхніх повноважень, функцій та обов'язків;

- Розробка конкретних програм дій відповідно до соціально-педагогічних проблем громади та потреб сучасних сімей, мети та завдань їх соціально-педагогічного супроводу, визначення конкретних виконавців цих програм;

- Створення соціально-педагогічного паспорту кожного територіального утворення;

- Формування центрів сімейного дозвілля, сімейного консультування;

- Забезпечити контроль кваліфікованої організації соціально-педагогічного супроводу сімей, що виховують неповнолітніх, які перебувають у конфлікті із законом.

Висновки. Таким чином, сучасний виховний процес відносно проблемних неповнолітніх вимагає виваженого, методично обгрунтованого підходу щодо розробки відповідної концепції.

Її основу мають складати чітко сформульований категоріальний апарат та індивідуально підібраний інноваційний інструментарій (відповідних методів, програм та технологій) котрі б сприяли подальшому повноцінному розвитку суспільства, належній організації виховного

процесу та реабілітації юних членів громади, котрі потрапили у складні життєві обставини.

Література

1. Алексеєнко Т.Ф. Концепція соціально-педагогічного патронату сучасної сім'ї (авторська). Психолого-педагогічні науки. 2012. №5. С. 3-10.
2. Галатир І. Теоретичний аналіз поняття соціально-педагогічний супровід роботи з молоддю загальноосвітніх та вищих навчальних закладів інклюзивної освіти. Молодь і ринок. 2014. №10 (117). С. 74-78.
3. Заверико Н.В. Соціально-педагогічна робота з молоддю у конфлікті з законом. Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. 2014. № 4. С. 22-26.
4. Коляденко С. Семантичний та методологічний аналіз поняття «соціально-педагогічний супровід». URL: http://eprints.zu.edu.ua/10424/1/Стаття_Івано-Франківськ.pdf
5. Поліщук Ю.Й. Застосування технологій соціально-педагогічної роботи з важковиховуваними дітьми. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2018. Вип. 26. С. 160-162.